

SA pandingig ng ama ni Pinang, ang bagong tugtuging tinú-tugtug niya noong umagang iyon, ay walang pinag-iwan sa garal-gál ng aeroplanong mababa ang lipad. Ang tunog na nililikha ng kanyang mga pinong daliri kung itinutuldok sa teklado ng kanilang piyano ay waring bagsak ng mga bombang nanggagaling sa itaás, nagpapayaníg sa kalooban ng kanyánm amáng hindi mápalagay at noo'y pabiling-biling sa loob ng kanyáng kulambo.

Si Mang Rufo, gayong maa-gang-maaga pa at bago pa lamang namimitak ang araw, ay parang iniihaw sa kanyang hihigan. Naroo-roong tumaob at isubsób sa unan ang kanyang mukha. Naroo-roong takpán ang dalawa niyang taynga at mahiga nang tuwid na tuwid. At walang anu-ano, nang hindi na yata makapagtimpi, ay isang matunog na "Rufina!..." ang ibinulyaw nang ubos-lakás.

Ang tinawa ay napalingon. Tum-ingin sa silid na pinagbuhatan ng sigáw. Nguni't hindi umimik.

Alám niya kung anó ang kahulugan ng sigaw na yaón. Mainit na namán ang ulo ng kanyang tatay. Kaya, masama man ang loob, ay ipininid ang piyano, kinuha ang kanyang binabasang aklat at humilig sa silyón.

* * *

Nang magbangon si Mang Rufo, ang unang bumati sa kanyang pangingin paglabás sa salas ay ang mga naghambalang na mga silya, mga mesa at meseterang wala sa lugar, sahig na maalikabok, at mga bintanang hindi pa nabubuksán. At mangyari pa. Ang mga ala-ala ng sinundáng gabi ay nagbangon sa kanyang gunitá. Ibig niyang bukhang muli ang kanyang bibig at ibulalas ang damdaming nakukuyom sa kanyang puso, nguni't...pinagtiim na lamang ang kanyang mga bagang at iilingiling na ginalaan ng tanaw ang walang-ayos na tahanan nilá.

"H-m!"

Ah—

—Magandang umaga, itáy!—ang matamis na bati ni Pinang na napatingin sa kanyang amáng nagbubuntong-hininga at kunot ang noó.

—Nahan...nahan ang maganda sa umaga —pakutyáng sagot na ang mga matá ay nanlilisik. —At ang nanay mo, nasaan?

—Nasa kusina, itáy, at inihanda ang inyong agahan.

—Ah, kay galing...ang ina ay nasa kusina at nagtatrabaho sa-

mantalang ang anak ay nasa silyon at nakahilig!

—Ang tatay namán!

Maniwala kayo. Kapág ang tatlong salitang iyan ay namumutawi sa mga labi ni Pinang, mga salitang binibigkas niya ng buong paglambanging, ay di ang hindi napapawing agad ang anumang galit o pagod ni Mang Rufo. Pano'y siya ang buhay na larawan ng kanyang nánay,—dakilang kalulwá na puno ng pag-ibig at kangandahang-loob. Anupa't para nga sa ating ibinubuhay ngayon, kung naglambanging si Pinang, ang bugtong nilang anak, ay naituturing niyang ang kanyang kalulaw ay hindi ang bulaklak ng kanyang pag-ibig, kundi ang baeng humalíng sa kanyang puso at pinag-ukulan ng isang wagás at malinis na pagsinta. Subali't nang mga sandalíng yaón ay waring hindi niya naringig ang maling na "ang tatay namán" ng kausap na anak. At sa halip na masubhán ay lalo pang nagingas.

—Mabuti ka na!—ang wikang nagngangalit ang mga ngipin. Si Pinang ay natigilan. Siya ay tumindig at aakbayán sana ang kanyáng amá upang ihatid sa komedor, nguni't nang mákitang ito'y nanginginig sa galit ay parang ipinako sa pagkakatayo.—Mabuti ka na! Nag-aanyaya ka na ng mga kaibigan kahi't kami ng iyong ina ay walang pahintulot. Sino ang may utos sa iyong kumbidahan ang mga taong iyon kagabi?

—Ako!—sabád ni Aling Edeng na nakangiting galing sa kusina. Magiliw na kinawit ang kanyang asawa at inihatid sa kanyang likmuan upang mag-almusal.—Ikaw namán—marahang wika samantalang ang baso ng gatas ay tintimplahán ng mainit na kapé.—Hindi mo ba alam na ang kasayahang idinaos dito kagabi ay isáng "sorpresang" handog ng mga kaibigan ni Pinang dahil sa pagtuntong niya sa ika-labinganim na Mayo? Anó ang kasala-

nan ng bata? Di mabuti't nairaos ang kaarawan ng ating anak nang di tayo nagkagasta?

Si Mang Rufo ay nápakamot sa ulo. Nagbalik sa kanyang pandingig ang taginting ng mga halakhak noong lumipas na gabi, mga halakhak na sarili lamang ng kabataan—walang ságutin, walang inaalaala—at ang alingawngaw ng mga halakhak na yaón ay nagdulot sa kanyang puso ng magkahalong tuwa at lungkot. Tuwa, sapagka't ang hardin ng kanyang pag-ibig ay sinipután ng isang bulaklak na may iwing bango; at lungkót, sapagka't nagugunita niyang dalaga na pala ang kanyang anak. Oo, dalaga na nga si Pinang, at ang anak na dalaga ay katulad ng isang rosas, na, kung kailán pa napakarikit, kung kailán pa hináhangaan, iniingat na minámahal, ay saka binabakli, pinupupol, pinipitas....

—Samakatwíd pala'y ang sorbetes at ang mga emparedados na iyó'y....

—Ang emparedados ay dalá ng mga kaeskuwela at ang sorbetes ay pasadya ng magkapatid na kambal, nina Hector at Felix.

Siya ay napatawa. Pagkatapos ay humahalakhák. Ah, siya namang ngayon ang nagparinig ng matunog na halakhak. At pisil ang tiyang linisan ang dulang nang di man tumikim ng kahi't na ano!

* * *

Ang mag-ina ay nagkatinginang kapwa hindi makapangusap. Si aling Edeng ay napa—"Abá!" lamang sa biglang-biglang pagbabago ng kanyang asawa. Hindi niya maunawaan ang kahulugan ng lahat ng iyon. Lalo na si Pinang. May ngiti ngang sumungaw sa kanyang mga labi, nguni't ang ngiting iyon ay tuyo at walang buhay, ngiting nagbuhat sa isáng pusong nagugulumihang nan.

Waláng imikang tinakpan nila ang mga pagkaing pagsasaluhan sana nilang mag-anak. Ang sinangag ay umaaso pa. Ang baso ng

gatas ay isinalalay ni Aling Edeng sa isang platito at dadalhin sana sa silid ng kanyang asawa, nguni't siyang pagkaringig muli nila ng matutunog na halakhak na sinundán ng isang malakas na bang! ng pinto. Ugali na ni Mang Rufo ang magkulong na mag-isa kapag may sama ng loob. Kaya ang mabait na babae ay walang nagawa kundi ang takpan na lamang ang kanyang daladala upang huwag mahulugan ng dumi.

—Napapaano ang tatay? Anó ang nangyayari sa kanya?—ang tanong ng ibig mapaiyak na si Pinang.

—Hindi ko nga maalaman kung ano ang nangyayari sa tatay mo. Magdamág na hindi siya nakatulog at madalás na itanóng sa akin kung sino sa mga binatang nari-to kagabi ang iyong kasintahan o lumiligaw sa iyo.

—E ano ang inyong sagot?

—Abá, ano ang aking isasagot e sa wala akong nálalaman at wala ka naman sa aking ipinagtatapat!

—Anó nga ang sinabi ninyo?

—E anó pa, di...aywán ko'!

—Bakit hindi ninyo sinabing ang lahat ng napaparito ay mga kaibigan ko lamang at parang mga tunay na kapatid?

Si Aling Edeng ay napangiti.

—Ang tatay mo'y kaibigan ko't para ko ring kapatid sa pasimula....

—Abá, e di iba kayo noon at iba kami ngayon!

—Nagkakamali ka, anak ko. Tunay nga't ang ugali ng mga tao, ang kanilang mga hilig, gawai, at isipan, ay nagkakaroon ng panibagong tatak na sunod sa takbo ng panahón; subali't sa kabuuan, sa kaibuturan ng lahat, ang kanilang ugali, damdamin at kalooban, ay di nagbabagó—saán ang kailan mán. Ang pag-ibig ay isáng bagay na totoong mahiwaga. Kasama mo ay hindi ro nalalaman. Nadadama mo na ay pinag-aalinlanganan mo pa.

—Wika ninyo'y sa pasimula ay

para rin kayong magkapatid ng tatay; bakit, dati ba kayong magkakilala?

—Kami'y gaya rin ninyo: naging magkaibigan at nagpalagayang parang tunay na magkapatid na kinainggitan ng marami noong kami'y nag-aaral pa lamang.

—Nalalaman na ba ninyo noon pa, na sila'y may itinatagong pag-ibig sa inyó at kayo namán ay may iniingatang pagmamahal sa kanila?

—Nariyán ang isang hiwaga, isáng lihim, na ang lalim ay hindi matarók ng isipan ng tao. Sa mga araw na yaón ng aming kabataan o ng kamusmusán kung maáari nating tawagin ng ganito, ang pag-ibig ay hindi namin nakikilala (at ang mga nagsisiligaw sa akin ay di ko pinapansin sapagka't wala pa noon sa aking loob ang ngalang pagsuyo.) Nguni't ang ibig ko'y parating kasama ang iyong tatay, at siya namán ay di raw mapalagay kapag ako ay di niya nakikita.

—E anó ang sabi ng inyong mga magulang?

—Noong una ay di rin kami pinapansin ng iyong lolo at di niya inakalang kami'y magiging magsing-ibig; nguni't sa kalaunan ay umalingawngaw sa buong nayon ang aming pagmamahalan at sa galit ng aking ama ay... akala ko'y hindi na kami magkikita pang muli."

—...ng mga lolo?

—Hindi—ng iyong tatay!

—Siyanga? At sa anóng dahilán?

—Wala! Basta't nagkasundo kaming maglimutan at magpatawaran.

Ang mga matá ni Aling Edeng ay naging makislap. Sa kanyang mga pisngi ay lumutang ang kulay na sariwa sa pag-ibig nang sa kanyang gunita ay magbalik ang mga araw na yaón ng kanyang pagdadalagá. Matagál na ngang hindi niya nauungkat ang mga lihim ng kanyang puso, kaya't ngayong ang masasarap na alaalang iyo'y parang mga perlas na kanyang binibilang ay di ang hindi niya nararamdamán ang isang damdaming nagpasariwa sa kanyang dibdib at nagdurugtong sa kanyang hiningá.

—Hindi tayo mayaman, anak ko," ang may pagmamalaki niyang

patuloy na ang pantanaw ay sa malayo nakatingin at waring binabasa ang maganda nilang kapalaran sa kaputol na langit na kanyang nakikita, "nguni't ang ating táhanan ay mayaman sa pag-ibig at sagana sa pagmamahalan.

—Subali't bakit nagalit ang lolo? Ayaw ba niya sa tatay?"

—Oo, ayaw na ayaw niya sa iyong tatay, sapagka't ako ay mahal na mahal sa kanila.

—E di kung gayon ay galit din ang tatay sa lolo?

—Ganyan ang aking paniwala sapagka't ang tatay ko raw ay alipin ng matandang kaugalian, mapanghimasok sa puso ng may puso. At kung siya raw ay magka-kaanák, ang anak niya ay magiging malaya sa pagpili ng kanyang iibigin.

* * *

Sa siwang ng kanilang bintana ay may nakapaglagos na sinag ng araw at sa tama ng sinag na iyon ang marilag na si Pinang ay lalong gumanda. Oh, kung nakita ninyo si Pinang! Ang ulap na kanina lamang ay nagpapadilim sa kanyang noo ay lubusan nang napawi at sa kanyang mga balintataw ay maliwanag na nababasa ang galak at kasiyahang-loob. Ang aklat na kanyang binitiwang at dinampót na muli, binuksan at hinanap ang kinahintuan niya; walang anú-ano'y itiniklop na namán at inilapág sa kanyang tabí at ang kanyang ulo'y inilingang binabalalayan ng dalawa niyang palad samantalang ang kanyang likod ay nakalapat na maigi sa malambot na sandalan ng kanilang silyon. Ang pinagpapakuan ngayon ng kanyang pag-iisip ay hindi na ang sanhi kung bakit mainit ang ulo ng kanyang ama na, sa kanyang paniwala ay isang taong iba sa karaniwan at nag-aangkin ng diwa at damdaming makabago, kundi, ang suliranin ng puso, ng kanyang puso, na kagabing nagpapistá siya ay ibinulong ng isa niyang kasayaw. Si Pinang, nang mga sandaling yaon, ay lalong kaakit-akit. Oh, kung nakita ninyo si Pinang!

Siya'y napangiti at di man kinukusa ay napasulyap sa kanyang ina nang ginugunita niya yaong mga katagang kanyang itinugon sa haing pag-ibig ng anak yamang si Felix.

Kuwento Ni VICENTE G. CRUZ

—Hindi ko akalain—aniyá, na iwasak mo ang pagpapalagayan natin at pagtitinginang parang tunay na magkapatid. Hindi mo na pinanghinayangan ang mga tapát na pakitang-loob ko sa iyo!

—Patawarin mo ako—hibik ng binata—kung ang aking pagtatapát, kung ang wagás na tibukin ng aking puso, ay naging subyang sa iyong dibdib. Ang toto-o'y nang ibulong ko sa iyo ang laman ng aking panimdim ay taglay ko ang paniwala na iisa ang ating pangarap at di-magkalayo ang ating mga hilig at mithiin sa buhay nang di man sumagi sa aking isip na ang kaabaan ng aking pagkatao ay magiging lason sa iyong kalooban.

—Aba? ¡Aba raw siya! Kung ang lahá't ng gaya mong nagising sa kayamanan ay magtuturing na aba, ay ano kaya naman ang matatawag sa tulad naming nabubuhay sa pagpapatulo ng pawis?

—Huwag mo sana akong baligtarin, Pinang!

—Ikaw ang nanghahamak, sinusugatan mo ang aking damdamin!

Aywán ba. Kung sa bagay ang mga sagutan nilang iyan ay hindi naringig ni Mang Rufo. Nguni't nakita nito ang galaw ng kanilang mga mata, ang kilos ng kanilang mga labi, at ang ayos ng kanilang pagsasayaw. Kaya nang sabihin ni Aling Edeng na ang sorbetes na inihanda kagabi ay handog ng magkapatid na kambal—ni Felix nga at ni Hector—ay parang sinaksak ang kanyang puso at ang sugat ng kalooban ay kusang itinago sa matutunog na halakhak.

Walang kahina-hinala si Pinang sa dinaramdam ng kanyang amáng noo'y nag-iisa sa kanyang silid. Ang nakapananaig sa kanyang kalooban ay ang masasal na pintig ng puso, ang awa at habág sa sinapit na kapalaran ng magkapatid na kambal. Dinaramdam niya ang pangyayaring ang lahá't ng kayamanan ng dalawa ay nahulog sa kamáy ng mga masasamang-loob. Ang tahanan nila sa Tarlak ay nilamon ng apoy, at nasira ang lahat ng pananim. Si Hector ay nag-aaraw lamang sa isáng talyer sa Echague, at si Felix, salamat sa Diyos, ay naging bodegero sa isang Samahan ng Hapón.

—Alam ninyo,—ang sabi sa ina, matapos na maibalita ang nangyari sa kabuhayan ng dalawang magkapatid,—si Felix at si Hector palá ay nangungupahan lamang ngayon sa isang entresuelo.

—Kaawa-awa naman! Bakit hindi mo anyayahang dito na mu-na sila matira?

—Papayag kaya ang tatay?

—Ang anak palang ito!... May salita ka bang nabali sa iyong ama? Hayaan mo at mamaya ay kakausapin ko siya.

* * *

Gayon na lamang ang tuwa ni Pinang. Binuksan ang kanilang mga bintana. Inayos ang mga silya, ang mesetera, ang piyano. Kinuha ang bunót at pinakintab ang kanilang sahig. Matutuwa ang tatay, ang wika sa sarili, pag nakitang maganda at maayos ang aming tahanan, magandang katulad ng kanyang mutya. Matutuwa ang tatay. Matutuwa...

At akay ng malaking hangad na makatulong sa isang kaibigan, sa kaibigan ng kanilang bunso, si Aling Edeng ay masaya at masigla ang katawang pumasok sa silid ng kanyang asawa. Nalimot niyang mainit ang ulo nitó. At saka, sakali mang ito ay may samá ng loob, ay hindi ba't ang kanyang asawa ay may dakilang kaluluwa at malambót na kalooban, mahabagin at mapagkawang-gawa? Ang mga kapit-bahay nila ay walang masasabi sa kanyang asawa. Wala silang bangan ng bigas, nguni't hindi siya nakatitiis na manaog nang walang taglay ang sinumang dumudulog sa kaniña upang humingi ng panlugaw o ng pambili ng kahi't na ano. Kaya ang mabait na iná ni Pinang ay walang salagimsim na binuksan ang pinto at nagpatuloy sa silid. Hihingin niya ang pahintulot ni Mang Rufo. Ito ay papayag at matutuwa. Oo, matutuwa. Oh!

Si Mang Rufo ay inabot niyang nasa harap ng kanilang maliit na altar. Nakaluhod at tumatawa. Nagdásasal at humahalakhák. Umiiyak, humahalakhak, tumatawa, nagdásasal....

Ang mapanganib na kalagayang likha ng malupit na pananakop ng mga hapon na naragdagan pa ng paniwalang sa bugtóng na buklak ng kaniyang pagsinta ay isáng talyer sa Echague, at si mayroon nang nagbabalak na kumitil, ay nakasira sa isipan ng mabait na amá.

(WAKAS)